

CUMHURİYET DÖNEMİ ORTAOKUL TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ SÖZ VARLIĞININ GELİŞTİRİLMESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Mehmet KURUDAYIOĞLU*
Taşkın SOYSAL**

Öz: Sosyal bir varlık olan insan için öncelik arz eden gereksinimlerden biri iletişimdir. Sağlıklı bir iletişim için de dilin doğru ve etkili bir şekilde kullanımı gereklidir. Bireylerin doğru ve etkili bir şekilde kurmuş oldukları bu iletişim sürecinde sahip oldukları söz varlığı, anlama ve anlatma becerileri açısından hayati bir öneme sahiptir. Kendi diline ait sözcükleri ustalıkla kullanan ve buna bağlı olarak kendini rahatça ifade edebilen bireyler yetişmesinde eğitim-öğretim payı büyüktür. Eğitim programları öğrencilere ana dilinin söz varlığını zenginleştirecek fırsatlar sunmalı, okul hayatı içerisinde yapılacak çalışmalar öğrencilerin söz varlıklarını geliştirmeye ve zenginleştirmeye dönük olmalıdır.

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet dönemi ortaokul Türkçe dersi öğretim programlarının öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından incelenmesidir. Bu bağlamda çalışmanın inceleme nesnesini ortaokul Türkçe dersi öğretim programları (1924, 1929, 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1981, 2006 ve 2015) oluşturmaktadır. Nitel bir araştırma olan bu çalışmada veriler doküman inceleme tekniği ile toplanmış ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Çalışmanın temel veri kaynağı olan “Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programları” araştırmacılar tarafından ayrı ayrı çözümlenmiş ve aralarındaki uyuma bakılarak yorumlanmıştır. Programların söz varlığı açısından giderek artan bir niteliğe sahip olduğu ancak her programın söz varlığına yönelik birtakım eksiklikler taşıdığı ve sınıf seviyelerine yönelik kelime listelerinin olmayışının programlarda büyük bir boşluk olarak ortaya çıktığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Çalışmanın sonuçlarından hareketle ortak bir kelime hazinesi öğretimi gerektiği önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Söz varlığı, kelime hazinesi, kelime öğretimi, türkçe dersi öğretim programı

* Doç. Dr.; Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

** Doktora öğrencisi; Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

THE STUDY OF REPUBLICAN ERA SECONDARY SCHOOL TURKISH TEACHING PROGRAMS IN TERMS OF VOCABULARY DEVELOPMENT

Mehmet KURUDAYIOĞLU*
Taşkın SOYSAL**

Abstract

One of the primary needs for humans as social beings is to conduct a healthy communication. For a proper communication, language should be used in a correct, comprehensible and desired way. In order for individuals to communicate with their surroundings over prolific channels by expressing themselves in an accurate way, they should have a sufficient level of vocabulary. Education – training has a great role in raising individuals that can expertly use their native language vocabulary and express themselves accordingly. Education programs should provide students with opportunities that will enrich their vocabulary and the studies to be carried out in school life should be directed at developing and enriching the vocabulary of students.

The aim of this study is to evaluate the republican era secondary school Turkish teaching programs in terms of vocabulary. In this respect, secondary school Turkish courses of the years 1924, 1929, 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1981, 2006 and 2015 have been studied and analyzed. In the research, content analysis which is a qualitative research technique and document review technique which is a data acquisition method have been used. "The republican era secondary school Turkish teaching programs" which are the main data source of the study have been analyzed by researchers separately and been interpreted by looking at the cohesion. It's been inferred that programs have a gradually increasing quality in terms of vocabulary, but each program carries drawbacks for vocabulary and that the lack of word lists for class levels emerges as a great gap in the programs. With reference to the results of the study, it's been advised that a common vocabulary instruction is needed.

Key words: Vocabulary, vocabulary teaching, vocabulary instruction, secondary school turkish teaching programs.

* Assoc. Prof. Dr.; Abant İzzet Baysal University, Faculty of Education, Department of Turkish Education.

** Abant İzzet Baysal University, Institute of Educational Sciences.

Giriş

“Bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sũreci” (Ertũrk, 1974: 12) olarak tanımlanan eğitim, bir toplumun kalkınmasında gerekli olan yapı taşları arasında yer almaktadır. Eğitimin bireyler yoluyla toplumun kalkınmasına öncũlũk etmesi için dũzgũn yapılandırılmış bir dizgeye oturtulması gereklidir. Bilen (2006) toplumların gelişmişlik dũzeyini belirleyen en önemli etkenlerden birinin eğitim sisteminin ortaya koyduğu insan modeli olduğunu; gelişmiş toplumların, nitelikli ve eğitilmiş bireylere ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Bireylerde kalıcı ve istendik yũnde davranışların ortaya çıkarılması için eğitim sisteminin de bu amaca uygun dũzenlenmesi önemlidir.

Bilindiği üzere ailede başlayan eğitim okullarda devam etmektedir. Okullarda yapılan eğitimin ۆrenmeyi belli bir ritimde gerçekleştirecek ve ۆrenenler açısından kolay anlaşılır hâle getirecek bir sistemde, mevcut bir plan dhiline olması gerekmektedir. Sistemli ve planlı bir eğitim-ۆretim sũreci de erevesi çizilmiş ve ii doldurulmuş bir programa ihtiyaç duymaktadır. Özbay (2006) programı “eğitim ve ۆretimin içeriği, araçları, amaçları ve nasıl dũzenleneceđini kapsayan bir bũtũn” olarak ifade etmektedir. “Nasıl bir birey yetiştirmeliyiz?” sorusunun cevabı eğitim programlarında kendine karşılık bulmaktadır. Bu açıdan eğitim programlarının devletlerin eğitim sistemlerinin temeli olduğunu sũylemek mũmkündür.

Eğitim ve ۆretim programları arasındaki farkın anlaşılması için bu iki kavramı ayrı ayrı ele almak yararlı olacaktır. Calp (2010) eğitim programını “bir milletin kũltũrũnũ meydana getiren temel unsurları dikkate alarak toplumdaki sosyal bağları dũzenleyen, bunları gelecek nesillere aktaran, muhatap kitlelere kazandırılması gereken davranışları gũsteren hedefler dizisi” olarak tanımlamaktadır. Eğitim programında mevcut ۆrencileri bir plan dhiline eğitmek yoluyla belirli bir sũre içerisinde topluma kazandırmak esastır. ۆretim programı ise eğitim programında ortaya konulan hedeflerin gerçekleşebilmesi için gerekli olan her tũrlũ ders araç ve gereçleri, fiziki unsurlar, ۆretmen, vb. den oluşan toplama verilen addır.

ۆretim programının dũrt temel ۆgesi vardır:

1. Amaçlar (hedefler)
2. İçerik (muhteva)
3. ۆretme-ۆrenme durumları (eğitim durumları)
4. Değerlendirme (Bahar, 2005: 76).

Amaç (hedef), eğitim kurumlarının ۆrencilerde gerçekleştirmek istediği davranış ۆlũtleri olarak tanımlanabilir. Bu ۆlũtlerin ulaşılabilir bir niteliğe sahip olması gerekir. Eğitim için ayrılan zaman belirli bir sũre ile sınırlı olduğu için gerçekleştirilmek istenen hedeflerin bu sũre gũze alınarak yapılandırılması gereklidir. “İçerik, ۆrenilmesi

gereken bilgi, beceri, tutum ve değerleri ifade eder. Amaçlar doğrultusunda her türlü eğitim yaşantısını kapsar. Eğitim içeriği eğitim amaçlarına ulaşmak için seçilmiş olan bir araçtır. Bu sebeple eğitim amaçları ile eğitim içeriği arasında doğrudan ilişki olmak zorundadır” (Bahar, 2005: 79). Öğrencilerin daha önceden belirlenmiş hedeflere ulaşma yolunda içinde bulunacakları öğrenme yaşantılarını gerçekleştirecek çevresel koşulların organize edilmesi eğitim durumları olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim durumlarının düzenlenmesinde birbirinden farklı yöntem ve tekniklerden, bunun yanı sıra bu yöntem ve teknikleri takviye eden öğretim araç ve gereçlerinden faydalanılır. Değerlendirme basamağı ise yapılan herhangi bir etkinliğin amacına ulaşmış olup olmadığına ölçülmesidir. Eğitim öğretimde yapılan faaliyetler değerlendirilmek zorundadır. Aksi takdirde belirlenen hedeflere ulaşma durumları, öğretimde kullanılan yöntem ve tekniklerin verimli olup olmadığı gibi konular cevap bulamayacaktır.

Cumhuriyet döneminde ortaokullardaki Türkçe dersleri için hazırlanıp uygulanan Türkçe dersi öğretim programları tarih sıralaması ile aşağıdaki gibidir:

- 1924 Lise Birinci Devre Müfredat Programı
- 1929 Ortamektep Türkçe Programı
- 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı
- 1938 Ortaokul Türkçe Programı
- 1949 Ortaokul Türkçe Programı
- 1962 Ortaokul Türkçe Programı
- 1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı
- 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8. Sınıflar)
- 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı

Türkçe öğretim programlarının önemli bir basamağı da öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesidir. Türkçe Sözlük (2016)’te söz varlığı “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>, 20 Şubat 2016’da erişildi). Aksan’a (2004: 7) göre söz varlığı, yalnızca o dilin sözcükleriyle değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bir bütündür. Bir başka tanıma göre de söz varlığı “...dilde kelime ve kelime üstü birimler olan ikileme, deyim, atasözü vb. anlamlı dil birimlerinin oluşturduğu birikimin bütünüdür. Bu yönüyle söz varlığı, dünyadaki anlamların dildeki göstergeleri olarak varlık, olgu, olay ve eylemleri karşılayan dil birimlerinin tümünü içine almaktadır” (Karadağ, 2013: 8).

Söz varlığını karşılamak için yukarıda bahsedildiği gibi birçok terim (söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler) kullanılır.

maktadır. Söz varlığı terimini daha iyi anlamak için “kelime” kavramının ne olduğu konusunda belirli sınırların çizilmesi gereklidir. Kurudayıoğlu ve Karadağ (2005) kelimeyi zihinde belli bir kavramı karşılayan veya kavramlar arasındaki ilişkiyi sağlayan ve bağlam içerisinde kullanılmaya hazır –çekimlenmemiş- birimler olarak tanımlamaktadırlar. Söz varlığının çıkış noktası kelimelerdir. Bu açıdan söz varlığının temel yapı taşları kelimelerden oluşmaktadır. “Kelimeler, günlük hayatta yazılı ve sözlü iletişimin olmazsa olmazlarıdır. Düşünme süreçlerinin, anlama ve anlatma temel dil becerilerinin etkin kullanımı zengin kelime hazinesi, başka bir ifade ile sözcük dağarcığına bağlıdır” (Karatay, 2007: 143).

Söz varlığı, insanın doğumundan itibaren dil edinme süreçlerinde gelişen bir özellik gösterir ve bireyin içinde bulunduğu çevre ve şartlara bağlı olarak şekillenir. Dil edinim sürecinde daha yoğun olmak üzere hayatın tüm basamaklarında gelişim gösterebilen söz varlığı, en kapsamlı gelişmeyi okul çağı içerisinde göstermektedir. Özbay (2006)’a göre aile ve yakın çevrede başlayan dil edinim süreci, okulda belli bir sistemin parçası olarak daha düzenli hâle gelmektedir. Bu bakımdan okul hayatının söz varlığının gelişmesinde yüksek katkılara sahip olduğu söylenebilir. “Bulunduğu yaş ve sınıf seviyesine uygun kelime dağarcığına sahip olan öğrencilerin anlama ve anlatma öğrenme alanlarına yönelik dil becerilerini (okuma, dinleme, konuşma ve yazma) geliştirmede, temel dil bilgisi konu, kavram ve kurallarını kavramada büyük avantaja sahiptir” (Göçer, 2009: 1027). Öğrencilerin söz varlıklarının gelişmiş olması, anlama ve anlatma becerilerinin daha verimli olması bakımından önem taşır. Öğrencilerin okudukları bir metni ya da dinlediklerini düzgün bir şekilde anlayabilmeleri, bunun yanında kendi düşüncelerini karşı tarafa sağlıklı bir şekilde aktarabilmeleri açısından söz varlığı büyük bir öneme sahiptir.

“Yazılı ve sözlü anlatımda rahatça kullanabildiğimiz kelimeler aktif, ara sıra duyduğumuz ve bir metin içinde karşılaştığımız zaman anladığımız kelimeler ise pasiftir” (Karakuş, 2000: 128). Tanımdan anlaşıldığı üzere gerek konuşmalarımızda gerekse yazılarımızda anlamını bilerek kullandığımız kelimeler “aktif kelime hazinesi”, herhangi bir metinde okuduğumuz ya da duyduğumuz zaman anlamını kavrayabildiğimiz ancak kendi konuşmalarımızda ya da yazılarımızda normalde kullanmadığımız kelimeler ise “pasif kelime hazinesi” olmaktadır.

Özbay ve Melanlıoğlu (2008) okullarda hangi yaş grubundaki çocuklara hangi kelimelerin öğretileceği ve bu kelimelerin sayısının ne olacağı konusunun tam olarak tespit edilemediğini belirtmişlerdir. Maalesef ülkemizde belli seviyelerdeki çocukların söz varlıklarının ne durumda olması gerektiği, üstelik bunların hangilerinin aktif hangilerinin pasif söz varlığına dâhil olması gerektiği konusunda yapılan çalışmalar oldukça azdır. Türkçe Öğretim Programlarında söz varlığının geliştirilmesi konusu üzerinde durulmasına rağmen kelime öğretiminde hangi tekniklerden yararlanılacağı ya da hangi kelimelerin öğretimine ağırlık verileceğine dönük içerikler yer almamaktadır. “Kelime hazinesinin etkin olarak edinilmesinde eğitim çok önemlidir, özellikle

de ilköğretim kademesindeki eğitim. Bu alandaki eğitim, hangi kelimelerin ne zaman, nasıl ve hangi seviyede öğretileceği ile ilgilidir. İşte burada öğrencilerin kelime hazinelerinin okuma, dinleme, konuşma ve yazma bölümlerinin olduğu göz önünde bulundurularak kelime hazinesinin zenginleştirilmesi yoluna gidilmelidir” (Kurudayıoğlu ve Karadağ, 2006: 336).

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet dönemi ortaokul Türkçe dersi öğretim programlarının öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından incelenmesidir.

Yöntem

Bu araştırma nitel veri analizi tekniklerinden betimsel tarama modeline göre desenlenmiştir. “Tarama modelleri, geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey veya nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır” (Karasar, 2006: 77). Çalışmada Cumhuriyet dönemi Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programları öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından içerik analizine tabi tutulmuştur. “İçerik analizi, toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temanın saptanmasıdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 227).

Çalışmanın inceleme nesnesini Cumhuriyet dönemi ortaokul Türkçe dersi öğretim programları oluşturmaktadır. Bu kapsamda 1924 Lise Birinci Devre Müfredat Programı, 1929 Ortamektep Türkçe Programı, 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı, 1938 Ortaokul Türkçe Programı, 1949 Ortaokul Türkçe Programı, 1962 Ortaokul Türkçe Programı, 1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı (MEB, 1981), 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8. Sınıflar) (MEB, 2006), 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı (MEB, 2015) incelenmiştir.¹ Her bir programda söz varlığının geliştirilmesine yönelik olan ifadeler bu çalışmanın yazarları olan iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı tespit edilmiş ve ilgili program başlığı altına kaydedilmiştir. Araştırmacılar arasındaki uyumda “Kodlayıcının güvenilirliği farklı kodlayıcıların aynı metni aynı şekilde kodlamalarını gerektirir” (Bilgin, 2000) görüşü dikkate alınmıştır. Buna göre her iki araştırmacının birbirinden ayrı yapmış olduğu söz varlığı tespitleri mukayese edilmiş ve yapılan tespitler arasında fark olmadığı görülmüştür. Böylece programları söz varlığı açısından inceleyen iki ayrı araştırmacı arasında görüş birliği sağlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde Cumhuriyet dönemi ortaokul Türkçe dersi öğretim programları öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından başlangıçtan günümüze kadar ayrı ayrı ele alınarak incelenmiş ve elde edilen bulgular yorumlanarak aktarılmıştır.

¹ 1924, 1929, 1931-1932, 1938, 1949 ve 1962 Türkçe Dersi Programları, Temizyürek ve Balcı (2006)'dan alınarak incelenmiştir.

1924 Lise Birinci Devre Müfredat Programı

“Günümüzde ortaokul olarak adlandırılan öğretim kademesi Cumhuriyet’in ilk yıllarında liselerle birlikte değerlendirilmiş ve ‘lise birinci devre’ olarak adlandırılmıştır. 1923’teki Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında genel olarak ‘sultani’ adı verilen ortaöğretim kurumları ‘lise’lere dönüştürülmüş; bir ve iki devreli olmak üzere de ikiye ayrılmıştır. Günümüzdeki karşılığı ortaokul kademesi olan lise birinci devre, 1924 yılındaki İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında bağımsız ortaokullara dönüştürülmüştür” (Özbay, 2006: 54).

1924 Lise Birinci Devre Müfredat Programı’nda Türkçe dersleri üç sınıfa bölünmüştür. Birinci sene haftada 7 ders (Kıraat 2, İnşad 1, Sarf ve Nahiv 2, İmlâ 1, Kitabet 1) ikinci sene haftada 5 ders (Kıraat ve İnşad 2, Sarf ve Nahiv 2, İmlâ ve Kitabet 1) üçüncü sene haftada 4 ders (Edebi kıraat 3, Kitâbet 1) olmak üzere giderek azalan bir seyirde planlanmıştır.

Sadece konu başlıklarının genel olarak verildiği 1924 Lise Birinci Devre Müfredat Programı’nda söz varlığını geliştirmeye yönelik herhangi bir cümle ya da ifade bulunmamaktadır.

1929 Ortamektep Türkçe Programı

1 Kasım 1928 tarihinde yeni alfabenin kabul edilmesinin ardından Türkçe programında yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Ders saatleri 1. sınıflarda haftada 6 saat, 2. sınıflarda 6 saat ve 3. sınıflarda 4 saat olarak belirlenmiştir. Derslerin ana içeriği ise “gramer”, “tahrir” ve “kıraat” olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır.

1929 Ortamektep Türkçe Programı’nda “Ortamekteplerde Türkçe Derslerinin Başlıca Gayeleri” başlığının devamında öğrencilerin kendilerini yazı ile ifade ederken sahip olmaları gereken yeterlilikler maddeler halinde verilmiştir. Bu yeterliliklerden bir tanesinin de söz varlığına yönelik olduğu görülmektedir. Söz konusu madde aşağıdaki gibidir:

“Fikirlerini muvaffakiyetle ifade edebilmesi için çok kelimelere ve orijinal bir üslûba sahip olması.”

1929 Ortamektep Türkçe Programı’nın genel amaçlarında sözvarlığına ve öğrencilerin zengin bir kelime hazinesine sahip olması gerekliliğine yer verilmesi bu konuya ne derece önem verildiğinin de bir göstergesidir.

Programda “Tahrir Dersleri” başlığı altında tahrir derslerinin amaçları yedi ayrı madde olarak aktarılmıştır. Bu maddelerden “*Manasını kavrayarak kullandığı kelimelerin adedini artırmak.*” ifadesinin de doğrudan söz varlığına yönelik olduğu görülmektedir.

Programın “Edebi Kıraat” bölümünde, derslerde takip edilmesi gerekenler aktarılırken 10. maddede öğretmenlerin sesli okuma kadar sessiz okuma çalışmalarına da yer vermeleri gerektiği üzerinde durulmuş, öğrencilerde söz varlığının gelişmesinde sessiz okumanın payı aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

“Muallim dershanede muhtelif parçaları talebeye cehren okutmakla beraber onları sükkuti kıraate de alıştırmalıdır. Sükkuti kıraatte talebe okuduğu parçadaki fikirleri ağzını kıpırdatmadan, içinden okumadan yalnız gözle kavramağa çalışmalıdır. Gözle kelimeler ne kadar seri kavranırsa onların ifade ettiği fikirlerin manasına da o kadar nüfuz edildiği tecrübe ile sabittir.”

Aynı başlık altında 17. madde olarak öğrencilerin söz varlığının gelişmesi için yapılması gereken birtakım çalışmalardan bahsedilmektedir. Öğrencilerin okuduklarını anlamaları için söz varlıklarının yeterli düzeyde olmasının önemi üzerinde durulan maddede okuma sırasında manası bilinmeyen kelimelerin öğretmenlerce kavratılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca yeni öğrenilen kelimelerin anlamlarını kavratmada cümlede kullanımın önemi vurgulanmıştır. İlgili madde aşağıdaki gibidir:

“Talebenin okuduğu veya dinlediği bir parçanın manasını kavraması ve yazarken fikrini kolaylıkla ifade etmesi için çok kelimeye sahip olması, mütecanis ve müteradif kelimelerin mana farklarını bilmesi lâzımdır. Binaenaleyh talebeye kıraat esnasında tesadüf ettikleri kelimelerin manasını kavratmalıdır. Muallim manasını öğrettiği kelimeyi muhtelif cümlelerde kullanmalı ve talebenin o kelimenin manasını iyice öğrendiklerine emin olmak için o kelimeyi talebeye de muhtelif cümlelerle kullandırmalıdır.”

Aynı başlığın 18. maddesinde öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi amacıyla sözlük kullanımının gerekliliği *“Muallim talebeyi bir kelimenin manasını lügatlerde süratle bulmağa alıştırmalı ve derslerde sık sık lügatlerden kelime bulma temrinleri yaptırmalıdır.”* şeklinde açıklanmıştır.

Başlığın devamında 19. madde (sonuncu madde) olarak *“Muallim, talebeyi maksatlarını temiz bir Türkçe ile ifade etmeğe alıştırmalı, halk dilinde Türkçe mukabili yaşayan ecnebi kelimeleri kullanmaktan onları menetmelidir.”* ifadesi ile Türkçe karşılığı olan yabancı kelimelerin kullanılmasının önüne geçilmesinde öğretmenlerin rolü üzerinde durulmuştur.

Programın “Kıraat” bölümünde ders işleme sürecinde yapılması gerekenler 19 madde ile anlatılmıştır. Bu maddelerden 4’ü yine söz varlığının nasıl zenginleştirileceği ile ilgilidir.

1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı

1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı’nda 1929 yılı programından farklı olarak sadece gramer konularında birtakım değişikliklere gidildiği, bunun dışındaki bölümlerin tamamen 1929 programı ile aynı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan bu programda söz varlığının geliştirilmesine yönelik olarak üzerinde durulan hususlar, 1929 tarihli programın birebir aynısıdır. Değişiklik olarak sadece 1929 tarihli programda *“Ortamekteplerde Türkçe Derslerinin Başlıca Gayeleri”* başlığının devamında *“Fikirlerini muvaffakiyetle ifade edebilmesi için çok kelimelere ve orijinal bir üslûba sahip olması.”* ifadesindeki *“orijinal”* kelimesinin bu programda *“şahsi”* olarak geçmesi gösterilebilir. Bu tek kelime farkının dışında söz varlığıyla ilgili diğer bahisler tamamen aynıdır.

1938 Ortaokul Türkçe Programı

1935 yılında Atatürk'n, Türkçenin yeniden incelenip kuralları tespit edilinceye kadar dil bilgisi konularının programdan çıkarılması yönündeki talebi doğrultusunda 1938 yılında yayınlanan "Ortaokul Programı"ndan dil bilgisi konuları çıkarılır. 1938 programı, 1931'de yayınlanan son tadilatın düzenlenmiş şeklidir (zbay, 2006: 59). Programda Türkçe ders saatleri ikili ğretim yapan ortaokullarda 5, 4, 3; erkek ve kız ortaokullarında 6, 4, 4 olarak düzenlenmiştir.

1938 Ortaokul Türkçe Programı incelendiğinde bir önceki program olan 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı'yla söz varlığı açısından aynı olduğu grlmektedir. Sadece söz varlığına bağlı cümleler içinde yer alan "muallim" yerine "ğretmen", "mukabili" yerine "karşılığı" gibi bazı kelimelerde değişiklik yapılmış olduğu grlmektedir.

1949 Ortaokul Türkçe Programı

1949 Ortaokul Türkçe Programı kendisinden önceki programlara kıyasla daha kapsamlı bir program olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçe dersleri birinci sınıfta 6, ikinci ve üçüncü sınıfta 4 saat olarak planlanmıştır. Program "Amaçlar, Açıklamalar, Okuma, Söz ve Yazıyla İfade, Dil bilgisi, İmla ve Yazı" bölümlerinden meydana gelmektedir.

1949 Ortaokul Türkçe Programı'nda "Amaçlar" başlığı altındaki maddelerden biri olan "Türk dilindeki kelimelerin manalarını, doğru yazılış ve okunuşlarını öğretmek suretiyle onların kelime hazinelerini, yaş ve seviyeye uygun bir şekilde ve ilkokula nispetle daha fazla zenginleştirmek." ifadesi doğrudan söz varlığına yönelik bir madde olarak karşımıza çıkmaktadır.

Programın "Okuma" bölümünde "Amaçlar" başlığı altında yer alan maddelerden biri de öğrencilerin okuma ilgilerini artırmak yoluyla kelime hazinelerini ve okuma zevklerini yükseltmek olarak aktarılmıştır. İlgili madde aşağındaki gibidir:

"Türlü konularda okuma ilgisini genişletmek suretiyle öğrencinin kelime hazinesini zenginleştirmek ve okuma zevkini yükseltmek."

Yine "Okuma" bölümünde "Açıklamalar" başlığı altında metinlerin incelenişinde konuların özelliğine göre yapılabilecek etkinlikler maddeler hâlinde aktarılmıştır. Bu maddelerden "Metnin içindeki kelime ve tabirleri, dil ve ifade özelliklerini açıklamak." ifadesinin söz varlığının geliştirilmesine yönelik olduğu grlmektedir.

Aynı başlığın devamında "Kelime ve tabirlerin açıklanmasında genel olarak şu hususlar göz önünde tutulmalıdır" denilerek yapılması gerekenler alt alta sıralanmıştır. Bu kısım öğrencilerde söz varlığının gelişmesine yönelik kapsamlı bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Birinci maddede sadece kelimelerin anlamlarına odaklanarak yapılacak okumaların öğrencileri metinlerden uzaklaştıracağı uyarısında bulunulmuş ve metnin genel olarak kavranmasının yeterli olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca söz varlığı aısın-

dan öğrencilerin seviyelerini aşan metinlerin okunmadan geçilmesi gerektiği bilgisi verilmiştir. İkinci maddede yeni karşılaşılan kelimelerin anlamlarının kavratılması için hangi yolların izlenmesi gerektiği alt maddeler halinde sıralanmıştır. Üçüncü madde ise deyim ve atasözlerinin kavranması için konuşmada ya da yazıda kullanılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Söz konusu maddeler aşağıdaki gibidir:

“1) Bir parçanın bütünündeki ruha, esasa nüfuz edildikten sonra mananın genel olarak kavranması yeter görülmeli, her kelimenin parça içinde ve dışındaki bütün manaları tamamlanmaya çalışılmamalıdır. Bunda ısrar parçayı tatsız bir hale koyar ve öğrencinin okuma zevkini kaybetmesiyle neticelenir. Zaten açıklanacak kelime, deyim ve ifade özellikleri fazla olan metinler seviyeden üstün sayılacağından bunların okunmasından vazgeçilmelidir.

2) Yeni ve bilinmeyen kelimelerin açıklanmasında şu noktalar gözetilecektir:

- a) Kelimenin delâlet ettiği şeyin imkân varsa kendisini göstermek,
- b) Bu mümkün olmadığı zaman kelimelerin anlamlarını resim veya şekillerle açıklamak,
- c) Kelime bir işi, bir hali veya bir hareketi ifade ediyorsa onu işle, hareketle, mimik veya jestle canlandırmak,
- d) Kelimenin anlamını karşılaştırma veya benzetme ile belirtmek,
- e) Kelimeleri, çocukların bildiği diğer eş veya ters anlamlı kelimelerle anlatmak,
- f) Kelimeyi tasvir veya tarif yoluyla açıklamak.

3) Deyimlerin, atasözlerinin dil ve ifade özelliklerinin açıklanmasında anlam farkları üstünde durulmalı, bunların birer cümlede kullanılarak söylenmesi veya yazılması sağlanmalıdır.”

Programın “Söz ve Yazıyla İfade” bölümünün “Açıklamalar” kısmında Türkçe karşılığı bulunan yabancı kelime kullanımının dile karşı saygısızlık olduğu bilgisi verilerek öğrencilerde bu tarz kullanımların önüne geçilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İlgili madde aşağıda aktarılmıştır:

“Öğrencilerin Türkçe karşılıkları olan yabancı kelime ve deyimleri kullanmalarına, böyle kelime veya cümleleri heveskârlıkla yazıya geçirmelerine de mâni olmak lâzımdır. Dil garabetlerinin ana dile hürmetsizlik olduğu etraflıca anlatılmalıdır.” Türkçe kelime kullanımının üzerinde durulması dil bilincinin oluşması açısından önemlidir.

Programın “Yazıyla İfade” bölümünde öğrencilerin yazılı anlatımlarında aranılacak nitelikler sıralanırken “Anlamını kavrayarak kullandığı kelimelerin sayısını çoğaltması, Yazacağı kelimeleri, cümle ve fikirleri yanlışsız olarak tertiplemeyi öğrenmesi, Zengin bir kelime hazinesine sahip olmak hususları...” ifadeleri yer almaktadır. Öğrencilerin yazılı anlatımlarının değerlendirilmesinde kelime hazinelerinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulayan bu ifadeler söz varlığının geliştirilmesi açısından önemlidir.

Son olarak programın “İmlâ” başlığı altında öğrencilerin imlasını öğrenecekleri kelimelerin manalarını bilmeleri gerektiği, ilkokulda öğrenilmeyen ya da yanlış öğrenilen kelimelerin imlasının ortaokulda düzeltilmesinin önemli olduğu bilgileri verildikten sonra imla konusunda genel olarak yapılan yanlışlar hakkında maddeler halinde bilgi verilmiştir. Ayrıca bu yanlışların düzeltilmesi için neler yapılabileceği konusunda açıklamalar yapılmıştır. Yine bu bölümde “lügat defteri” tutulmasının öneminden bahisle “Ortaokulda imlâ ve manası yeni öğrenilen kelimeler için bir lügat defteri tutmanın veya ilkokuldaki kelime defterini bu maksatla devam ettirmenin de uygun olacağı söylenebilir. Böyle bir defterin bir faydası da, imlâ yanlışlıklarına sebep olabilen şive ayrılıklarını gidermesi, öğrenciye esas olarak kabul edilen dili bir an evvel öğretmesidir.” denmektedir. Burada kelime defteri tutmanın söz varlığının geliştirilmesine katkısının yanı sıra kelimelerin doğru yazılışları konusunda kalıcı bilgiler sağlayacağı belirtilmiştir.

1962 Ortaokul Türkçe Programı

1962 Ortaokul Türkçe Programı, 1949 programının gözden geçirilerek yeniden yayınlanmış hâlidir. Programlar arasında kelime bazındaki bazı değişikliklerin dışında fark yoktur. Bu bakımdan 1962 programı birtakım kelime farklılıkları dışında söz varlığı açısından 1949 programının aynısıdır.

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı

İlkokullar ve ortaokulların 1979 yılında birleştirilmesinin ardından, bu yeni sisteme uygun olarak 1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı hayata geçirilmiştir. Program, “Genel Amaçlar, Açıklamalar, İlkokuma-Yazma, Anlama, Anlatım, Dil bilgisi, Yazı, Yöntem, Araç ve Gereçler, Ölçme ve Değerlendirme” bölümlerinden meydana gelmektedir. Programın birinci ve ikinci kademe bölümleri ayrı ayrı düzenlenmiştir. 2005 yılına kadar kullanılan 1981 programı daha önceki programlara nispeten daha kapsamlı olması yönüyle dikkat çekmektedir.

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı’nın Genel Amaçlarından birisi “Türlü etkinliklerle öğrencilerin kelime dağarcığını zenginleştirmektir.” şekindedir.

Programın “Açıklamalar” başlığında ele alınan maddelerden birinin de doğrudan söz varlığına yönelik olduğu görölmektedir. Bu kısımda insanın kendini kelimelerle ifade ettiği, anadilinin kavranmasının ardından çocuğun dış çevreyle tanışmasıyla beraber kelime hazinesi bakımından bir artış meydana geldiği ve bu artışın okulla birlikte taçlandığı aktarılmıştır. Söz konusu bölüm aşağıdaki gibidir:

“İnsan kelimelerle düşünür. Biz, en önemsiz bir ihtiyacımızdan en çapraşık duygu ve düşüncelerimize kadar başkalarına açıklamak istediklerimizi ancak kelimelerle anlatabiliriz.” Ayrıca bu bölümde çocuklarda anneden öğrenilen dilin yalnızca ihtiyaçları karşılayacak şekilde olduğu, çocukların bağlı buldukları çevreye göre söz varlıklarını giderek genişlettikleri fakat bu gelişmenin sistemsiz bir ilerleme gösterdiği aktarılmıştır. Söz varlığıyla ilgili asıl gelişmenin okulda olduğu, okulun mevcut gelişmeyi hızlandırıp belirli bir sisteme bağladığı belirtilmiştir.

Programın “Anlama” bölümüne bağlı “Özel Amaçlar” kısmında yer alan “*Kelime dağarcığını, Türk Dil inkılâbı ve çağdaş gelişimi doğrultusunda zenginleştirmek*” ifadesi söz varlığının hangi doğrultuda gelişmesinin amaçlandığı konusunda ipucu vermektedir.

“Anlama” bölümünde öğrencilere kazandırılmak istenen davranışlar 6, 7 ve 8. sınıflar için ayrı ayrı olmak üzere “Dinleme ve İzleme, Okuma, Anlama” başlıkları altında maddeler hâlinde sıralanmıştır. Ancak burada sınıflar arasında net bir ayırım yapılmadığı, 6. sınıflarda söz varlığı ifadeleri olarak karşımıza çıkan “*Bir yazıdaki kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarını kavrayabilmek, kelime gruplarını, benzetmeleri, atasözlerini çözümleyebilmek*” ve “*Düzyine uygun anlama etkinliklerini gerçekleştirirken kelime dağarcığını Türk Dil inkılâbı doğrultusunda geliştirebilmek*” cümlelerinin benzer şekilde 7 ve 8. sınıflarda tekrar ettiği görülmektedir.

Programda “Anlatım” bölümüne bağlı “Özel Amaçlar” başlığının bir maddesi olarak “*Kelime grupları, atasözü, özdeyiş, deyim vb.ni açıklayabilmek*” ifadesi bir başka söz varlığı unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı bölümün devamında “Öğrencilerin Kazanacakları Davranışlar” bir önceki başlıkta olduğu gibi 6, 7 ve 8. sınıflar olarak ayrılmıştır. Fakat burada da sınıflar arasında net bir ayırma gidilmediği, 6. sınıfta “Sözlü Olarak” başlığının altında ortaya konulan “*Düzyine uygun kelime grupları, atasözü, özdeyiş ve deyimleri açıklayabilmek*” ve “Yazılı Olarak” başlığının altında ortaya konulan “*Düzyelerine uygun kelime grupları, atasözü, özdeyiş ve deyimleri açıklayabilmek*” şeklindeki söz varlığı öğelerinin 7 ve 8. sınıfta 6. sınıftaki ifadelerle çok benzer şekilde devam ettiği görülmektedir.

Programda “Dil Bilgisi” bölümüne bağlı “Özel Amaçlar” başlığının on iki ayrı maddesi vardır ve bu maddeler öğrencilere belirli dil bilgisi kurallarını öğretmek yoluyla söz varlığına katkı sağlayacak ifadeler olmaktadır. Söz konusu maddeler aşağıdaki gibidir:

“Anlamlarına göre cümleleri, cümle içinde kelimeleri doğru vurgulayabilmek

Kelimelerin gerçek, mecaz ve terim anlamlarını kavrayabilmek, deyimleri anlayabilmek

Kelimeleri gerçek, mecaz, terim anlamlarında ve sesteş, anlamdaş, karşıt anlamlı kelimeleri, deyimleri anlatma etkinlikleri içinde doğal olarak kullanabilmek

Büyük ve küçük ses uyumlarını kavrayıp uygulayabilmek

Kelime türlerini cümle içindeki anlamlarına ve görevlerine göre tanıyabilmek ve doğal olarak kullanabilmek

Kelimelerin yapısı ve dilimizin özelliği olan kelime türetme yollarını kavrayabilmek

Kelimeleri, takıları doğru anlayabilmek ve yazabilmek

Noktalama işaretlerini tam ve doğru olarak kullanabilmek

◆ Mehmet Kurudayıoğlu / Taşkın Sosyal

Fiil kiplerini, basit ve birleşik zamanlı biçimlerini, çatılarını; ek fiilleri, yardımcı fiilleri, birleşik fiilleri, fiilimsileri cümle içinde kavrama ve doğru kullanabilme

Cümlelerde öğelerin sıralanışını, sıralanışa göre anlam değişikliğini kavrayabilme ve buna göre cümle kurabilme

Cümle türlerini (anlamlarına, yapılarına, yüklemelerine ve öğelerinin sıralanışına göre) öğrenebilme

Cümlelerin görevlerini kavrayabilme; davranışlarını kazandırmak”

Dil bilgisi bölümünün devamında “Öğrencilere Kazandırılacak Davranışlar” başlığıyla 6, 7 ve 8. sınıflar için ayrı ayrı olmak üzere kazanımlar sıralanmıştır. Dil bilgisiyle ilgili bu kazanımların öğrencilere kazandırılmasının öğrencilerin söz varlıklarına katkıları sunacağı açıktır. Sınıflara göre ayrılmış olarak yazılan kazanımların bazılarının her sınıfta tamamen aynı olduğu bazılarının küçük değişiklikler yapılarak yazıldığı, bazılarının ise sınıflar arasında birbirini takip eden dil bilgisel bir sıralama içinde yazıldığı görölmektedir. Örneğin “Noktalama işaretlerini doğru ve yerinde kullanabilmek” ifadesi her üç sınıfta da tamamen aynıdır. Buna karşın “deyimleri anlayıp kullanabilmek” ifadesinin 6. sınıflarda yer almazken 7 ve 8. sınıflarda aynı şekilde tekrar ettiği, “Fiilimsileri tanımak ve kullanabilmek” ifadesinin ise sadece 8. sınıflarda yer aldığı görölmektedir.

Programın “Yöntem” kısmında “Okuma Parçaları Üzerine” alışmalar hakkında bilgi verilmiş, aynı başlık altında “Metin İncelemede Kelime alışmaları”na yönelik bilgiler aktarılmıştır. “Türkçe dersinin gereçleri olan konuşmalar ve okuma parçaları, kelimelerden oluşur. Bir konuşmayı ya da bir okuma parçasını tüm olarak anlamak, metni oluşturan kelimelerin anlamını, cümle içindeki işlevini bilmek ve kavramakla olabilir.” diye başlayan bölümde öğrencilerde söz varlığının gelişmesiyle ilgili kapsamlı açıklamalarda bulunulmuştur. Bölümde söz varlığının gelişiminde metin çalışmalarının önemi üzerinde durulmuş, söz varlığıyla ilgili çalışmalarda ezbercilikten uzak durulması gerektiği belirtilmiştir. alışmalar esnasında sözlük, ansiklopedi, dipnot, dizin, atf gibi kaynak eserlerden yararlanmanın bir alışkanlığa dönüştürülmesinin söz varlığına katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca güncelliğini yitirmiş kelimelerin öğretiminde durmak yerine öğrencilerin günlük hayatta sıkça karşılaşacakları kelimeleri kullanmalarının daha iyi olacağı belirtilmiştir.

Programın “Araç ve Gereçler” başlığında geçen bir paragrafın da öğrencilerde söz varlığının gelişimiyle ilgili olduğu görölmektedir. Söz konusu paragraf aşağdaki gibidir:

“... Bunun yanında öğretmen, imkânları en elverişsiz çevrelerde bile, yetenekli öğrencilere yaptırarak, kendisi doğrudan doğruya hazırlayarak sanatçılara çizdirerek hazır tablolar, röprodüksiyonlar sağlayarak öğrencilerin büyük resimler üzerinde gözlemler, yorumlar yapmalarını ve konuşmalarını sağlayabilir. Böylece öğrencilerin kelime dağarcığı zenginleşir, anlatım gücü gelişir, evrenleri genişler.”

Programın “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde yer alan “*Dilde doğruluk, uygun kelimelerin seçilmesi, yerinde kullanılması, cümle kuruluşunda doğruluk*” maddesinin de yine söz varlığına yönelik başka bir ifade olduğu görülmektedir.

Söz varlığına yönelik son ifadenin “Yazı Dersi Öğretim Programı” bölümüne bağlı “Küçük ve Büyük Fişler” başlığı altında yer aldığını görmekteyiz. Burada fiş cümlelerinin öğrencilerin okul öncesi söz varlıklarında yer alan aktif ve pasif kelimelerden meydana geldiği ve fişlerin öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor gelişim düzeylerine uygun olarak hazırlandığı bilgisi aktarılmıştır.

2006 İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı

2006 İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı, “genel amaçlar, temel beceriler, öğrenme alanları ile dil bilgisi ve bu öğrenme alanlarına yönelik oluşturulmuş kazanımlar, etkinlik örnekleri ile açıklamalar” dan meydana gelmektedir.

2006 İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı söz varlığı açısından incelendiğinde programın başında “Genel Amaçlar” başlığı altında “*Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri*” ifadesi yer almaktadır. Bu amaç, söz varlığının zenginleştirilmesinde anlama becerileri olan okuma ve dinlemeden hareket edileceğini, bunun da dil zevki ve bilinci oluşturacağını ve böylece öğrencilerin duygu düşünce ve hayal dünyalarını geliştireceğini vurgulamaktadır. Söz varlığını zenginleştirmenin yararlarını açıkça ortaya koyması bakımından bu amaç son derece isabetlidir.

Programın amaç ve kazanımlarının yer aldığı bölümde 6, 7 ve 8. sınıflar için “dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma” beceri alanlarına yönelik kazanımlar ortak olarak yer alırken, “dil bilgisi”ne yönelik kazanımlar ise her üç sınıf için ayrı ayrı oluşturulmuştur.

“Dinleme/İzleme” öğrenme alanının amaçlarından olan “Söz varlığını zenginleştirme” doğrudan söz varlığının geliştirilmesine yönelik bir amaçtır. Bu amacın kazanımları ise aşağıdaki gibidir:

“Kelimler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir.

Aynı kavram alanına giren kelimeleri, anlam farklılıklarını dikkate alarak kullanır. Tekerleme, sayışmaca, bilmece ve yanılmacaları ezberler/kullanır.

Şiir, türkü, şarkı türlerinde metinler ezberler.

Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır. Dinlediklerinden/izlediklerinden hareketle yeni öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.”

◆ Mehmet Kurudayıoğlu / Taşkın Sosyal

Dinleme öğrenme alanında söz varlığının zenginleştirilmesi ile alakalı diğer kazanımlar ise şöyledir: “Dinlenenin/fizlenenin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.

Dinlediklerindeki/fizlediklerindeki anahtar kelimeleri fark eder.”

Programın “konuşma” öğrenme alanına ait bazı amaç ve kazanımların “dinleme/izleme”de olduğu gibi öğrencilerin söz varlığının geliştirilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Doğrudan söz varlığının geliştirilmesi ile ilgili olan konuşma kazanımları aşağıdaki gibidir:

“Konuşmaya uygun ifadelerle başlar.

Konuşma sırasında uygun hitap ifadeleri kullanır.

Yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin yerine Türkçelerini kullanır.

Konuşmayı uygun ifadelerle bitirir.

Kelimeleri doğru telaffuz eder.

Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.

Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.”

Programın “okuma” öğrenme alanında yer alan “Okuduğu metni anlama ve çözümleme” amacının kazanımlarından “Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.” ifadesi söz varlığının zenginleştirilmesi ile ilgilidir. Okuma öğrenme alanının amaçlarından birisi de “Söz varlığını zenginleştirme”dir. Bu amacın kazanımları ise aşağıdaki gibidir:

“Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir.

Aynı kavram alanına giren kelimeleri, anlam farklılıklarını dikkate alarak kullanır. Okuduğu metinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır.

Okuduklarından hareketle öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.”

Programın “yazma” öğrenme alanında söz varlığıyla ilgili aşağıdaki kazanımlar yer almaktadır:

“Yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin yerine Türkçelerini kullanır.

Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.

Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.”

Programın “dil bilgisi” öğrenme alanı sınıf sınıf ayrılarak amaç ve kazanımlar her sınıf düzeyinde ayrı ayrı aktarılmıştır. Dil bilgisi kazanımları söz varlığının geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Türkçenin kelime türetme gücünün öğrencilere kavratılması söz varlığının zenginleştirilmesi sürecinde hayati bir öneme sahiptir. Buna göre “6. Sınıf” başlığında yer alan amaç ve kazanımlar aşağıdaki gibidir:

“Kelimenin yapı özellikleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama” amacına bağlı kazanımlar:

“Kök ve eki kavrar.

İsim kökü ile fiil kökünü ayırt eder.

Yapım eki ile çekim ekini ayırt eder.

Gövdeyi kavrar.

Yapım eklerinin işlevlerini ve kelimeye kazandırdığı anlam özelliklerini kavrar.

Birleşik kelimeyi kavrar.

Basit, türemiş ve birleşik kelimeleri ayırt eder.”

“Kelime türleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama” amacına bağlı kazanımlar:

“İsimlerin cümledeki işlevlerini kavrar, isimleri işlevlerine uygun olarak kullanır.

Zamirlerin cümledeki işlevlerini fark eder, zamirleri işlevlerine uygun olarak kullanır.

Hâl eklerinin işlevlerini kavrar.

İyelik eklerinin işlevlerini kavrar.

İsim tamlamalarının kuruluş ve anlam özelliklerini kavrar.

Sıfatların cümledeki işlevlerini fark eder, sıfatları işlevlerine uygun olarak kullanır.

Sıfat tamlamalarının kuruluş ve anlam özelliklerini kavrar.

Edat, bağlaç, ünlemlerin işlevlerini ve cümleye kazandırdıkları anlam özelliklerini kavrar; bu kelimeleri işlevlerine uygun olarak kullanır.

Kelimeleri cümlede farklı görevlerde kullanır.”

Programın “dil bilgisi” öğrenme alanında “7. Sınıf” başlığında yer alan söz varlığının geliştirilmesi ile ilgili amaç ve kazanımlar aşağıdaki gibidir:

“Kelime türleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama” amacına bağlı kazanımlar:

“Fiillerin anlam özelliklerini kavrar.

Kip ve çekimli fiili kavrar.

◆ Mehmet Kurudayıoğlu / Taşkın Sosyal

Bildirme kipleriyle dilek kiplerini ayırt eder.

Bildirme kiplerinin kullanım özelliklerini kavrar.

Dilek kiplerinin kullanım özelliklerini kavrar.

Fiillerin olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru çekimleriyle ilgili uygulamalar yapar.

Zarfların cümledeki işlevlerini fark eder, zarfları işlevlerine uygun olarak kullanır. Kelimeleri cümlede farklı görevlerde kullanır.”

“Fiillerin yapı özellikleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama” amacına bağlı kazanımlar:

“Basit, türemiş ve birleşik fiillerin kuruluş ve anlam özelliklerini kavrar.

Farklı yapı özelliklerinde fiilleri anlam özelliklerini dikkate alarak kullanır.”

“Fiil kiplerinde zaman ve anlam kaymasıyla ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama” amacına bağlı kazanımlar:

“Cümlede zaman kavramını belirleyen / destekleyen zarfları fark eder.

Fiil kiplerinde zaman ve anlam kaymasının nasıl gerçekleştiğini kavrar.

Fiil kiplerini farklı zaman ve anlamları ifade edecek şekilde kullanır.”

“Ek fiille ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama” amacına bağlı kazanımlar:

“İsim türünden kelimelerin kip ve kişi açısından biçimlenerek çekimlenebildiğini kavrar.

İsimlerin kip eki almasında ek fiilin rolünü kavrar.

İsimlerin ek fiil aracılığıyla hangi kiplerde çekimlenebildiğini kavrar.

Ek fiili işlevine uygun olarak kullanır.”

“Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların özellikleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama” amacına bağlı kazanımlar:

“Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların oluşumunda ek fiilin işlevini kavrar.

Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıların işlevlerini ve kullanım özelliklerini kavrar.

Zaman ve kip çekimlerindeki birleşik yapıları özelliklerine uygun biçimde kullanır.”

Programın “dil bilgisi” öğrenme alanında “8. Sınıf” başlığında yer alan amaç ve kazanımlar aşağıdaki gibidir:

“Fiilimsiler ile ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama” başlığına bağlı amaç ve kazanımlar:

“Fiilimsiyle, fiil ve isim soylu kelimeler arasındaki farkları kavrar.

Filimsilerin işlemlerini ve kullanım özelliklerini kavrar.

Filimsileri özelliklerine uygun biçimde kullanır.

Cümlede, filimsiye bağlı kelime veya kelime gruplarını bulur.”

Özellikle 6 ve 7. sınıf için belirlenen kazanımlar, kelimelerin şekil bilgisi özelliklerine yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Şekil bilgisi özelliklerinin öğrenciler tarafından kazanılmasının söz varlığı açısından büyük bir önem taşımasına rağmen bu duruma programda dikkat çekilmemesi bir eksiklik. Dil bilgisi öğrenme alanına ilişkin bir başka eksiklik de kelime hazinesinin zenginleştirilmesi açısından şekil bilgisi farkındalığına vurgu yapılmamış olmasıdır.

Programda söz varlığına yönelik olarak verilen tüm amaç ve kazanımların karşısında konuyla ilgili etkinlik örnekleri ve açıklamalar verilerek kazanımların hayata geçirilmesi yönünde somut bilgiler sunulmuştur.

2015 Türkçe Dersi (5, 6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı

2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda öğrenme alanları (1) Sözlü İletişim, (2) Okuma, (3) Yazma olmak üzere üç ana başlık altında düzenlenmiştir.

“Programın Genel Amacı” başlığı altında yer alan maddelerden biri “Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarını; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerini sağlamak” şeklindedir. Buradan 2015 programının genel amaçlarından birinin de öğrencilerin söz varlığını zenginleştirmek olduğu görülmektedir. Bu ifade 2006 programının “Genel Amaçlar” başlığındaki ifadeyle aynı olması yönüyle dikkat çekmektedir.

Programın öğrenme alanlarından biri olan “Sözlü İletişim” başlığı altında yer alan “...Programda, konuşma becerisinin geliştirilmesiyle; öğrencilerin, Türkçenin estetik zevkine vararak ve zengin söz varlığından faydalanarak kendilerini doğru ve rahat ifade edebilmeleri, sosyal hayatta karşılaştıkları sorunları konuşarak çözebilmeleri, yorumlayıp değerlendirebilmeleri amaçlanmaktadır...” ifadesiyle söz varlığının bireyin toplumsal yaşamına olan katkıları üzerinde durulmuştur.

Programın bir diğer öğrenme alanı olan “Okuma” başlığı altında yer alan “...Okuma öğrenme alanındaki kazanımlar anlama, akıcı okuma ve söz varlığı olmak üzere üç alt grupta yapılandırılmıştır...” ifadesiyle söz varlığına yönelik kazanımların ağırlıklı olarak “okuma” alanında verildiği anlaşılmaktadır.

Programda kazanımlar 1. sınıftan 8. sınıfa kadar ayrı ayrı sunulmuştur. Bu çalışmanın konusu ortaokullar olduğu için kazanımlar 5. sınıftan itibaren incelemeye tabi tutulmuştur. Buna göre 5. sınıf kazanımları içerisinde “Sözlü İletişim” başlığı altında yer alan söz varlığının geliştirilmesine yönelik kazanımlar aşağıdaki gibidir:

“Konuşmasında uygun hitap ifadeleri ve nezaket sözcükleri kullanır.

Yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.”

◆ Mehmet Kurudayıoğlu / Taşkın Sosyal

Beşinci sınıf “Okuma” alanının s3z varlığı ile ilgili kazanımlarının tamamına yakını “S3z Varlığı” başlığı altında toplanmış olup “Anlama” ve “Yazma” başlıkları altında sıralanan kazanımlar da mevcuttur. “S3z varlığı” başlığı altında altı adet kazanım bulunmaktadır. Bunlar:

“Anlamını bilmediği s3zcükleri ve s3zcük gruplarını 3đrenir.

(S3zcükleri 3đrenmek için g3rseller, s3zlük, atas3zleri ve deyimler s3zlüğü vb. araçlar kullanılacaktır.)

Okuduğu metindeki s3zcük ve s3zcük gruplarının cümle içinde kazandığı anlamı fark eder.

Kelimelerin eş ve zıt anlamlarını bilir.

Eş sesli kelimelerin anlamlarını ayırt eder.

İsimlerin ve sıfatların cümledeki işlevlerini fark eder.

İsim ve sıfat tamlamalarını fark ederek bunların anlama olan katkılarını bilir.”

“Okuma” alanının “Anlama” alt başlığı altında s3z varlığının geliştirilmesi ile ilgili kazanım ifadesi “Okuduklarındaki yönlendirici ifadelerin anlamda yaptığı değişikliği fark eder.” şeklinededir.

Programda s3z varlığının geliştirilmesi ile ilgili “Yazma” 3đrenme alanına ait kazanımlar ise şöyledir:

“İçeriğe uygun atas3zleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.

İsim, isim tamlaması, sıfat ve sıfat tamlamalarını cümledeki işlevlerine uygun kullanır.”

Programda 6. sınıf kazanımları arasında s3z varlığına yönelik kazanımların bir 3n-
ceki sınıfta olduğu gibi ağırlıklı olarak “okuma” alanında verildiği anlaşılmaktadır.
“Okuma” 3đrenme alanının “S3z Varlığı” alt başlığı altındaki kazanımlar doğrudan
s3z varlığının geliştirilmesine yönelik olup bunlar aşağıdaki gibidir:

“Anlamını bilmediği s3zcük ve s3zcük gruplarının anlamını belirler.

Okuduğu metindeki s3zcük ve s3zcük gruplarının cümle içinde kazandığı anlamı fark eder.

Kelime ve kavramların farklı anlamlarını 3đrenir ve bunları bağlama uygun şekilde kullanır.

Zamirlerin cümledeki işlevlerini fark eder.

Edat, bağlaç ve ünlemlerin anlama olan katkısını fark eder.”

Programda 6. sınıf kazanımları içerisinde “S3zlü İletişim” 3đrenme alanında yer
alan s3z varlığı ile ilgili kazanımlar aşağıdaki gibidir:

“Konuşmasında uygun hitap ifadeleri ve nezaket s3zcükleri kullanır.

Yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin T3rkelerini kullanır.”

“Okuma” öğrenme alanı “Anlama” alt başlığında 6. sınıf öğrencilerinde söz varlığını geliştirmeye yönelik bir tane kazanım bulunmaktadır. İlgili kazanım şu şekildedir: “Okuduklarındaki yönlendirici ifadelerin anlamda yaptığı değişikliği fark eder.”

Programda 6. sınıf “Yazma” alanına ait söz varlığını geliştirmeye yönelik kazanımlar aşağıdaki gibidir:

“Paragraflar arasında uygun geçiş ifadeleri kullanır.

Duygu ve düşüncelerini ifade ederken uygun bağlama öğelerini kullanır.

İçeriğe uygun atasözleri, deyimler, özdeyişler kullanır.

Çekim eklerini (hâl ekleri, iyelik ekleri, çoğul eki, ilgi hâli) ve yapım eklerini doğru kullanır; kök bilgisi ile ilişki kurar.

Zamirleri, edatları, bağlaçları ve ünlemleri cümledeki işlevlerine uygun kullanır.”

2015 Türkçe Programının 7. sınıf kazanımlarının söz varlığını geliştirmeye yönelik olanları öğrenme alanlarına göre incelendiğinde ilgili kazanımların çoğunluğunun diğer sınıflardaki gibi “Okuma” alanı “Söz Varlığı” başlığı altında sıralandığı görülmektedir. Bu kazanımlar şunlardır:

“Anlamını bilmediği sözcük ve sözcük gruplarının anlamını belirler.

Okuduğu metindeki sözcük ve sözcük gruplarının cümle içinde kazandığı anlamı fark eder. İmge olarak kullanılan sözcüklerin veya deyimlerin metinde kullanılan anlamlarını belirler. Fillerin cümleye kattığı anlam özelliklerini fark eder.

Zarfların cümleye kattığı anlamı ve işlevini fark eder.”

“Okuma” alanının “Anlama” başlığı altında söz varlığına yönelik

“Okuduklarındaki yönlendirici ifadelerin anlamda yaptığı değişikliği fark eder.” kazanımı da mevcuttur.

Programda 7. sınıf “Sözlü İletişim” alanı kazanımları arasında söz varlığının geliştirilmesine yönelik kazanım “Yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.” şeklindedir.

Programda 7. sınıf “Yazma” alanına ait söz varlığını geliştirmeye yönelik kazanımlar aşağıdadır:

“Paragraflar arasında uygun geçiş ifadeleri kullanır.

Duygu ve düşüncelerini ifade ederken uygun bağlama öğelerini kullanır.

İçeriğe uygun atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.

Çekim eklerini (kişi ekleri, haber ve dilek kipleri) ve yapım eklerini doğru kullanır. Fiilin cümleye kattığı anlam özelliklerini, ek fiilli ve zarfları cümledeki işlevlerine uygun kullanır.”

◆ Mehmet Kurudayıoğlu / Taşkın Sosyal

2015 Türkçe Programının 8. sınıf kazanımlarının söz varlığını geliştirmeye yönelik olanları öğrenme alanlarına göre incelendiğinde ilgili kazanımların çoğunluğunun önceki sınıflarda olduğu gibi ağırlıklı olarak “Okuma” ğrenme alanının “Söz Varlığı” başlığı altında sıralandığı grlmektedir. Bu kazanımlar şunlardır:

“Anlamını bilmediği sözcük ve sözcük gruplarının anlamını belirler.

Sözcükleri öğrenmek için görseller, sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü, vb. araçlar kullanılacaktır.

Okuduğu metindeki sözcük ve sözcük gruplarının cümle içinde kazandığı anlamı fark eder.

Fiilimsilerin cümledeki işlevini fark eder.”

8. sınıf “okuma” öğrenme alanının “anlama” bölümünde söz varlığı ile ilgili bir kazanım bulunmaktadır:

“Okuduklarındaki yönlendirici ifadelerin anlamda yaptığı değişikliği fark eder.”

Programda 8. sınıf kazanımları içerisinde “Sözlü İletişim” alanında yer alan söz varlığının geliştirilmesine yönelik kazanımlar aşağıdadır:

“Konuşmada/tartışmada ikna edici ve yönlendirici ifadeleri belirler.

Yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.”

Programın 8. sınıf “Yazma” kazanımları arasında söz varlığının geliştirilmesine yönelik olanlar aşağıdaki gibidir:

“Paragraflar arasında uygun geçiş ifadeleri kullanır.

Duygu ve düşüncelerini ifade ederken uygun bağlama ögelerini kullanır.

İçeriğe uygun atasözleri, deyimler, zdeyişler kullanır.

Fiilimsileri cümledeki işlevine uygun olarak kullanır.”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Cumhuriyet dönemi ortaokul Türkçe dersi ğretim programlarının öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada ulaşılan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

1924 programının ereve bir program niteliği taşıdığı; dolayısıyla konu başlıklarının son derece genel, ynlem ve teknik konusunda yönlendirici bilgilerin yetersiz olduğu ve bütüncül bir program olmadığı vurgusu çalışmalarda (zbay, 2006; Temiz-yürek ve Balcı, 2006; Coşkun, 2007) açıkça belirtilmiştir. Bu durum söz varlığı açısından da aynıdır. Yapılan incelemede 1924 Lise Birinci Devre Müfredat Programı'nın öğrencilerde söz varlığını geliştirmeye dönük herhangi bir içeriğe sahip olmadığı grlmştir. Ana dili dersi için hazırlanmış bir programda söz varlığı bahsinin açılma-

muş oluşu 1924 programının oldukça yüzeysel bir program olduğunu ve bu çalışmanın da konusu olan söz varlığı açısından eksik olduğunu göstermektedir.

1929 Ortamektep Türkçe Programı, söz varlığının geliştirilmesine yönelik ifadelerin ilk kez yer alması açısından önemlidir. Programın başındaki amaçlar bölümünde fikirlerin ifadesi için çok kelimeye ve orijinal bir üsluba sahip olunması gerektiği belirtilerek programın genel amaçlarından birinin de söz varlığının geliştirilmesi olduğu açıkça ortaya konulmuştur. Ayrıca programda manası bilinerek kullanılan kelimelerin artması gerektiği, sessiz okuma çalışmalarında kelimelerin daha hızlı algılanması yoluyla manalarının daha iyi kavranacağı belirtilmiştir. Yeni karşılaşılan kelimelerin cümlede kullanılarak daha iyi kavratılacağı söylenerek bu konuda öğretmenlere düşen görev aktarılmıştır. Programda söz varlığının gelişmesi için sözlük kullanımı alışkanlığının yine öğretmenlerce kazandırılması konusu vurgulanırken Türkçe karşılığı olan yabancı kelimelerin kullanımından uzak durulması gerektiği konusu üzerinde durulmuştur. Bir önceki program olan 1924 programında söz varlığıyla ilgili hiçbir ifade yer almazken 1929 programında söz varlığı konusunun ele alındığı görülmektedir. Ancak 1929 programında söz varlığı ifadelerinin görülüyor olması programın bu konuda zengin bir içeriğe sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Programda söz varlığının gelişimine yönelik çalışmalar yeterince açık olmamakla beraber bu konudaki sorumluluğun büyük bölümünün öğretmenlere yüklendiği görülmektedir.

1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı'nın bir önceki program olan 1929 programı ile söz varlığı bakımından aynı olduğu görülmektedir. Bu sebeple 1929 programında söz varlığı açısından geçerli olan konular bu program için de aynıdır.

1938 Ortaokul Türkçe Programı'nın bir önceki program olan 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı'yla söz varlığı açısından benzer olduğu görülmektedir. İki program arasında yalnızca muallim/öğretmen gibi kelime bazında bazı değişiklikler görülmektedir. Ancak kelime düzeyinde olan bu değişikliklerin söz varlığına yönelik ifadelerde herhangi bir anlam farkına yol açmadığı, söz varlığı bakımından 1938 programının 1931-1932 programıyla aynı olduğu görülmektedir.

1949 Ortaokul Türkçe Programı kendisinden önceki programlardan daha geniş çaplı bir program olarak karşımıza çıkmaktadır. Programın daha kapsamlı oluşu söz varlığı açısından da hissedilir düzeydedir. Programın amaçlar kısmında öğrencilerin ilkokuldan gelen söz varlıklarının ortaokulda artırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu durum programın önceliklerinden birinin de öğrencilerde söz varlığını artırmak olduğunu göstermektedir. Programda okuma başlığında söz varlığıyla ilgili birçok ifade yer almaktadır. Bu ifadeler okumaya ilgiyi artırarak söz varlığını zenginleştirmekten deyimlerin, atasözlerinin dil ve ifade özelliklerinin açıklanmasına kadar çok çeşitlidir. Programın devamında Türkçe karşılıkları bulunan yabancı kelimelerin kullanımından uzak durulması, kelimelerin anlamlarını kavrama yoluyla söz varlığının artırılması, zengin bir kelime hazinesine sahip olunması ve bir kelime defteri tut-

ma aracılığıyla s3z varlığının artırılması gibi hususlar 3zerinde durulmuştur. Ancak programda yer alan s3z varlığı ifadeleri genel olarak kalmakta ve s3z varlığı çalışmalarında hangi kelimelerin nasıl 3đretileceđi gibi ayrıntılara değinilmemektedir.

1962 Ortaokul T3rke Programı, 1949 programının g3zden geçirilerek yeniden yayınlanmış h3li olduğu için her iki program arasında kelime bazındaki bazı farklılıkların dışında herhangi bir fark g3r3lmemektedir. Bu bakımdan 1962 programı, 1949 programı ile s3z varlığı açısından benzer bir g3r3nt3 sergilemektedir.

1981 T3rke Eğitim Programı, 1949 programına g3re s3z varlığı açısından daha gelişmiş bir g3r3n3m sergilemektedir. Aynı zamanda kendisinden 3nceki programlara g3re daha planlı bir yapıya sahiptir. Programda “genel amaçlar” b3l3m3nde 3đrencilerde s3z varlığının geliştirilmesinin 1981 programının ana amaçlarından biri olduğu belirtilmiştir. Programa bağlı b3l3mlerde 6, 7 ve 8. sınıf başlıkları altında maddeler halinde verilen s3z varlığı ifadelerinin sınıflar arasında net bir ayrıma tabi olmadığı, 6. sınıflar için yazılan kazanımların 7 ve 8. sınıflarda benzer şekillerde devam ettiği g3r3lmektedir. Kelime seçimi ve seçilen kelimelerin nasıl 3đretileceđi konusunun 3đretmenlere bırakıldığı, hangi kelimelerin 3đretimine ağırlık verileceği ya da hangi kelimeler 3zerinde durulmayacağı konusunda verilecek kararın tamamen 3đretmenin kendi seçimine bağlı olduğu g3r3lmektedir. Programda kelime çalışmalarının nasıl yapılması gerektiği hakkında birtakım hususlar belirtilmiş olmasına rağmen konuyla ilgili somut 3rneklerin verilmeyişi eksiklik olarak d3ř3n3lebilir. Birtakım eksikliklerinin olmasının yanında programda ana dili olarak T3rkenin 3đrencilere sevdirmesi ve bu sayede dilin etkin bir şekilde kullanılmasının hedeflendiği g3r3lmektedir.

2006 İlk3đretim T3rke Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) 3đretim Programı incelendiğinde programın s3z varlığı açısından 3nceki programlara nazaran daha nitelikli bir yapıya sahip olduğu g3r3lmektedir. Programda dil becerileri çerçevesinde belirlenen amaç ve kazanımların s3z varlığının geliştirilmesi açısından daha somut bir hale getirildiği g3r3lmektedir. Programda “okuma” ve “dinleme” 3đrenme alanlarında doğrudan doğruya “s3z varlığını geliştirme” amaı ve bu amaca bağlı kazanımlar bulunmaktadır. Diğer 3đrenme alanları olan “konuşma”, “yazma” ve “dil bilgisi” amaçları altında da yine s3z varlığına y3nelik kazanımlar yer almaktadır. Bunun yanında 2006 programında bağımsız bir 3đrenme alanı olarak karşımıza çıkan “dil bilgisi” kazanımlarının çoğunluğunun s3z varlığıyla ilgili olduğu g3r3lmektedir.

2015 T3rke Dersi 3đretim Programı’nda 3đrenme alanları s3zl3 iletişim, okuma ve yazma olarak 3 ana başlıkta toplanmıştır. 2006 programında 3đrencilerde s3z varlığını geliştirerek onları ana dili konusunda bilinçlendirmek ve dil zevki kazandırmak; bunun yanında hayal d3nyalarını geliştirmek olarak verilen amaın 2015 programında da tekrar ettiği g3r3lmektedir. Programın 3đrenme alanlarından biri olan “s3zl3 iletişim” başlığı altında yer alan yabancı dillerden gelen ve dile hen3z yerleşmeyen kelimelerin T3rke karşılıklarını kullanma y3n3ndeki kazanım t3m ortaokul kademe-

lerinde yer almaktadır. Yabancı kelimelerin kullanımına yönelik uyarı niteliğinde olan bu kazanımın tüm sınıflarda yer alıyor olması programın ana amaçlarından biri olan dil bilinci kazandırmak ifadesiyle uyusmaktadır. Programın bir başka öğrenme alanı olan "Okuma" bölümüne bağlı "Anlama" başlığında yer alan kazanımların da aynı şekilde tüm ortaokul kademelerinde tekrar ettiği görülmektedir. Programda "Okuma" öğrenme alanında 2006 programundakine benzer şekilde "Söz Varlığını Geliştirme" bölümü yer almaktadır. Bu bölümde yer alan kazanımlardan okuduğunu anlamaya dönük olanların tüm sınıflarda benzer şekilde tekrar ettiği görülürken dil bilgisi kazanımlarının sınıflar arasında farklılaştığı, dil bilgisi kazanımlarının 5. sınıftan 8. sınıfa kadar birbirini takip eder şekilde olduğu görülmektedir. Programın yazma alanında yer alan kazanımlardan bazılarının her sınıfta tekrar ettiği görülürken bazılarının sınıflar arasında farklılaştığı görülmektedir. Farklılık gösteren kazanımlar burada da aynı şekilde dil bilgisi kazanımları olmaktadır ve sınıflar arasında birbirini takip eden bir sırayla aktarılmıştır.

Bu çalışmanın konusu olan programlara söz varlığı açısından genel olarak baktığımızda 1924 programında hiç yer verilmeyen söz varlığının 1929 programıyla beraber ele alınmaya başlandığını, 1949, 1981, 2006 ve 2015 programlarıyla da bu durumun devam ettiğini görmekteyiz. Her bir program söz varlığı açısından bir önceki programın kazanımlarının üzerine eklemeler yaparak devam etmiş, böylece programlar bu açıdan giderek zenginleşen bir yapıya sahip olmuşlardır. Ancak her programın kendi içinde eksiklikleri olmakla beraber son program olan 2015 programının da söz varlığı açısından mükemmel olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. "Programların hazırlanması esnasında ne kadar mükemmeliyetçi davranılırsa davranılsın eksik kalan yönlerin bulunabileceği gerçeği hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Oluşturulan programların belirli aralıklarla yeniden değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sürecinde öğretmenler ve akademisyenlerin görüşlerinin dikkate alınması gerekir. Sürekli kendini yenileyen ve eksikliklerini gidermeye çalışan bir program, Türkçe derslerinin amaçlarına ulaşmasını da kolaylaştıracaktır" (Temizyürek ve Balcı, 2006: 461).

Genel olarak Türkçe öğretimi özel olarak da söz varlığının geliştirilmesi konusunda en büyük eksiklik sınıf seviyelerine göre öğretilmesi hedeflenen kelimelerin belirlenmemiş olmasıdır. Sınıf seviyelerine göre öğretilecek kelimelerin niceliği ve niteliği ile ilgili dünyada yaklaşık 100 yıldır çalışmalar yapılmaktadır. Düzeylerine göre belirlenen kelime listeleri yıllar içinde güncellenmektedir. Ortaokul sonunda öğretilmesi gereken kelimeler sınıf seviyesine göre sıralanmakta ve ona göre öğretimi yapılmaktadır. Cumhuriyet döneminde hazırlanmış programlar incelendiğinde Türkçe öğretimi açısından en büyük eksiklik öğretilmesi hedeflenen kelime listesinin belirlenmemiş olmasıdır.

Ülke çapında ortak kelime hazinesi öğretimi planlanmalıdır. Toplumunu oluşturan her bireyin zorunlu eğitimden geçeceği düşünülürse, bu eğitim öğretim sonucunda her vatandaşın asgari bir kelime bilgisine sahip olması sağlanmalıdır. Bu bir Millî

◆ Mehmet Kurudayıoğlu / Taşkın Sosyal

Eğitim politikası olarak ele alınmalı her sınıf seviyesi için öncelikli olarak öğretilmesi gereken temel kelime listeleri oluşturulmalı ve öğretilmesi hedeflenen bu söz varlığı listelerine göre de yeni bir Türkçe öğretim programı hazırlanmalıdır.

Kaynakça

- AKSAN, Doğan (2004). **Türkçenin Sözcük Varlığı**, Engin Yayınevi, Ankara.
- BAHAR, Hasan Hüseyin (2005). **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**, M. Öztürk (ed.), Program geliştirme içinde (ss. 47-86), Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- BİLEN, Mürüvvet (2006). **Plandan Uygulamaya Öğretim (7. Baskı)**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- BİLGİN, Nuri (2000). **İçerik Analizi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- CALP, Mehralı (2010). **Özel Eğitim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- COŞKUN, Eyyüp (2007). **Geçmişten Günümüze Türkçe Öğretimi**, A. Kırkkılıç ve H. Akyol (ed.), İlköğretimde Türkçe öğretimi içinde (ss. 1-13), PegemA Yayıncılık, Ankara.
- ERTÜRK, Selahattin (1972). **Eğitimde Program Geliştirme**, Yelken Tepe Yayınları, Ankara.
- GÖÇER, Ali (2009). *"Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı"*, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, S.4(4), ss.1025-155.
- KARADAĞ, Özay (2013). **Kelime Öğretimi**, Kriter Yayıncılık, İstanbul.
- KARAKUŞ, İdris (2000). **Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi (Öğretmen El Kitabı)**, Sistem Ofset Yayınları, Ankara.
- KARASAR, Niyazi (2006). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KARATAY, Halit (2007). *"Kelime Öğretimi"*, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.27(1), ss.141-153.
- KURUDAYIOĞLU, Mehmet ve KARADAĞ, Özay (2005). *"Kelime Hazinesi Çalışmaları Açısından Kelime Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme"*, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.25(2), ss.293-307.
- KURUDAYIOĞLU, Mehmet ve KARADAĞ, Özay (2006). *"Ortak Kelime Hazinesi Kazandırmada İlköğretim Sekizinci Sınıf Ders Kitaplarının Durumu"*, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)**, S.7(2), ss.335-343.
- MEB (1981). **Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı**, Tebliğler Dergisi, 2098, 327-356.
- MEB (2006). **İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. sınıflar) Öğretim Programı**, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara.
- MEB (2015). **Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı**, Ankara.
- ÖZBAY, Murat (2006). **Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri I**, Öncü Kitap, Ankara.
- ÖZBAY, Murat ve MELANLIOĞLU, Deniz (2008). *"Türkçe Eğitiminde Kelime Hazinesinin Önemi"*, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.5(1), ss.30-45.

Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının... ◆

TDK (2016). **Güncel Türkçe Sözlük**, (<http://www.tdk.gov.tr>, 20 Şubat 2016'da erişildi).

TEMİZYÜREK, Fahri ve BALCI, Ahmet (2006). **Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2005). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayınları, Ankara.